

del Montsec de L'Estall (1957), *Terres de dïos* a l'Alta Vall d'Àneu (al peu de les de Buixerre, a Isavarre, 1959). Anàlogament a la toponímia del Sobrarbe: un gros vessant d'antics conreus al costat del poble d'Esposa es divideix en *Campodïós*, la part de sota els anomenats *Campos de Sus* (1965).

Després de l'Edat Mitjana el mot en català va entrar en decadència pertot. Però alguna cosa n'ha quedat, almenys en els Pirineus orientals. Del simple *jus* a penes ni en ross.: només en alguns pobles del Conflent septentrional, ja arran de la frontera lingüística, se sent encara, per exemple: «lo Correc de Comagelada ja és *jus* de Mosset» (Mosset, 1960), «Correc de Ju'l-Lloc», sota el poble d'Arboçols (1960). De *dejús* n'ha quedat rastre més ampli; car no solament hi ha NLL, especialment a Cerdanya: *Prats de Dejús* prop de la Torre Cerdana a Portè (1959).

Fins al caient S. de l'Albera, i en ús viu; a romanços tradicionals: «un *sombrerito plumado* - més q' una ciutat valia: / per *dejús* de lo sombrero - veu las trenas que li xian», MilàF (recollit a StJoanAb., *Romançerillo*, 213B); «sí són tres minyonetas - *dejus* un pom d'or» (que MilàF esmenà en *dejúl pom d'or* en l'exemplar de mà, segons Pujol-Puntí), dada incompleta, de la versió recollida a Arles de Tec, en lloc de la més completa: «tres ninetas trentavan, mes ay - sota 'l torrent / --- / el fill del rey passava, mes ay - amb un pom d'or / ---», *Romllo*, 199K. L'olotí MrnVayreda se'n serveix bastant: «la boina enfonsada fins *dejús* de les orelles» (*Carlínada IX*, p. 141); «¿Veü, part damunt d'aquella serra, un clapissol ros ab unes parets roges *dejús*?» (*Sang Nova*, I, § 4, 30); «una barretina que se li enfonzava fins a les orelles, *dejús* de la qual apuntava, com un ribet d'un blanc brut, un estrenyapcaps» (*Puny*, I, XVI, 254; I, 199; i altres, pp. 78, 271); i estenenent-se fins a l'Alt Empordà: «--- el Fluvià --- per les terres salpastes que s'estenen *dejús* Sant Pere, fins a la mar», Coromines (*Les Gràcies de l'Emp.*, imprès amb una forma ultracorregida *dejust*, p. 53, en la 2.ª edició).

Ajós i *ajús*, rars (*AlcM*).

DERIV.: *Jusà* (rarament *jussà*) [S. XIII] 'inferior', 'de baix': «si dos o 3 homes, vassa<1>ls, seran, un après altre, en algun castel, e-l segon o-l terç forfarà al senyor sobiran --- apelarà lo senyor maÿor son vassal qui, cors a cors, té cel castel per él, e dirà a él lo forfeyt del *jusà* vassal ---», «si-l senyor d'algun castel volrà vendre [a] castel, del qual aurà vassal cavaler, deurrà gardar de qual condició sia aquel a qui l vendrà: cor sí és ciutadan o vilà, o pagès serà, lo vassal cavaler no és tengut que li faça homenatge --- a<1>lò mateix s'és dels altres feus *jussans*», *Commemoracions de Pere Albert* (NCL., 149, 161; text on és molt freqüent la grafia *-ss-*, i que en general distingeix la *-ss-* de la *-s-*). Quasi totes les dades antigues són de *-s-* simple (*DAG.*) amb l'excepció d'aquesta, contradictòria (i dues de les que cita *AlcM*, de docs. de 1410 i 1418).

Altrament: «subirana generació --- en la *jusana* generació ---», Lluïll, *Blang.* (*Art de Cont.*, NCL. III, 129.13); «abís infernal, qui és lo pus *jusà* lloc qui

sia», id. *Doctr. Pu.* (ed. Gili, p. 158, i *jusana*, 238); «sí secretament vol fer negú son testament --- pot-lo escriure de sa mà pròpria --- enaxí que en la *jusana* part del testament que romanga espay, en lo qual espay pusquen fer dos testimonis lurs subscripcions», *CostTort.* (ed. Ol., 281); «*hyopopaya*, que vol dir *josana* aparició», *VidesR* (210v1, trad. *inferior*, 644.25); «demana amor de ton propri orde e no hajes cura de abaxar-te al *jusà* orde», Andreu el Capellà (*De Amore*, p. 38).

Tant aquest últim text com els següents, distingeixen bé en general *-s-* de *-ss-*. «La Església *jusana* present, qu'és dita Esgleya militant, és la cambra on les sposes se aparellan per a les nocces esdevenidores», *Ant. Canals* (*Arra de Anima*, NCL., 159); «què diràs si és anat a adevins, e has specegat Jhesuchrist, jurant etc. *Dic de aliis!* Posa't aquesta mola dessús; l'altra mola, *jusana*, és la pena infernal», StVicentF (*Serm.* II, 129.2; també *jusana* II, 66.5, 67.1, i algun altre ex., sempre amb *-s-*); «del mundanal / --- / molt era squiva / --- / e comensava: / Ave Maria! / O loat sia / Déu Jesucrist! / Que de-sus vist / cot e mantell / de gros burell; / roba *jusana* / de fina lana: / prima, listada, / vert, blau, pintada / duya almeixia / ---», JRoig (*Spill*, 4072); «¿Com pot donar la Altesa vostra tanta cantitat en aquesta pedra, car yo veig en la part *jusana* tres petits forats?», JoMartorell (I, 354).

A la fi de l'Edat Mitjana l'ús del mot decaigué tant que anà restant confinat a la toponímia, sobretot la del NO.: *Horader Sobirà* i *Horader Josà* figuren successivament en el litigi, per afrontacions, entre Pallars i Bellera, a. 1519 (del qual extracto una còpia del S. XVIII, a Rialb 1959); allà mateix trobo «devalle al pico *josà* ---», prop de Biuse, en unes afrontacions de 1645 (Capbreu de Rialb, f° 7v). A Mallorca anoto diversos noms de partides o sementers *Es Pou Jurà*, una sota Ariany i altres, totes situades per un torrent avall o al peu d'un coster; on *zurà* és resultat evident d'un rotacisme en lloc de *žuzà*, evidentment amb sonora primitiva.

Un adjectiu paral·lel existí en l'antiga llengua d'oc, en la forma *jusan* (> fr. *jusant* 'marea baixa'), i cast. arcaic *yusano* (S. XIII, S. xv, DCEC IV, 54b56), port. dial. *žuzà* 'mola de baix en el molí'. Especialització en què també ha sobreviscut aquest adjectiu a Ribagorça: *čosána* o *mola čosána* a Sopeira, Serradui i Les Patüls, parlant de molí o del trull d'olives (Krüger, *HPyr.*, VKR IX, 63): però com que es tracta de parlars apitxats aquesta *-s-* no ens ilustra sobre la quantitat sorda o sonora.

Com ho vaig establir a *EntreDL* I, 53-4, el mot va existir també en mossàrab, d'on amb aglutinació de l'article àrabic (*Al-*), passant per *Al-(y)usána*, n'han sortit el nom de *Llucena* del Maestrat i dels *Lucena* i *Alucenas* de Còrdova i altres llocs andalusos, ja documentat aquell com *Al-Yu(s)sána* en historiadors àrabs: però tampoc això no significa res com a indicatiu de la *s* sorda o sonora romànica (puix que l'àrab sol ensordir en tals mossarabismes). És veritat que s'ha dit bastant *Pallars Jussà*, però com a denominació poc